

АНАЛИЗА БИЛАНСА

Додатак „Народном Благостању“

БРОЈ 38

БЕОГРАД, 19. СЕПТЕМБАР 1931.

ГОДИНА III

Садржај :

„La Dalmatienne”, француско друштво hidro-električnih snaga Dalmacije — Pariz—Split
Југославенско Сименс д. д. — Загреб
Edison-Bell-Penkala д. д. — Загреб
Крушевачка окружна банка — Крушевац
Ставбена дружба д. д. — Љубљана

„LA DALMATIENNE”, FRANCUSKO DRUŠTVO HIDRO-ELEKTRIČNIX SNAGA DALMACIJE, PARIZ—SPLIT.

U leto 1913. godine odobrila je austrijska vlada osnivanje akcionarskog društva „Sufid” — Societa Anonima per l'utilizzazione delle Forge idrauliche della Dalmatia, Trieste, sa glavnicom od 14 miliona kruna podeljenim u 56.000 akcija po 250 kruna nominale. Ovo je društvo dobilo koncesiju na rekama Krki i Cetinji za iskorišćavanje hidrauličnih snaga ovih reka. Društvo je uredilo padove, podiglo centrale u Kraljevcu i Manojlovcu; sem toga imalo je i fabriku karbida i cijanamida u Dugomratu i kod Omiša. Za vreme rata društvo je svoje sedište prenelo u Beč, ali su posle sloma austro-ugarske monarhije dotadašnji italijanski akcionari (koji u ono doba još nisu imali majoritet) uz pomoć italijanske vlade i mimo upravnog odbora u Beču sazvali skupštinu u Trstu, gde su povisili glavnice na 21 milion lira i istovremeno nacionalizirali preduzeće. Kako su se sva postrojenja i koncesije tog preduzeća nalazile na našoj teritoriji, mi ovu transakciju nismo mogli priznati; tražili smo, na osnovu međunarodnih ugovora, da se sedište društva prenese u našu državu. Oko toga pitanja nastao je u posleratnim godinama dugotrajan spor, koji je rešen tek krajem 1928. godine, na taj način, da je rimska kompanija „Terni”, u čijim se rukama nalazio majoritet akcija društva „Sufid” prodala svoj paket francuskom društvu Société des Phosphates Tunisiens u Parizu, što je imalo za posledicu, da su se Italijani na ovom preduzeću potpuno dezinteresirali.

Pomenuto francusko društvo zaključilo je u proleće 1929. godine sa našom državom jedan ugovor o preuzimanju „Sufida”. Osnovano je društvo „La Dalmatienne”, francusko društvo hidro-električnih snaga Dalmacije sa sedištem u Parizu i Splitu, koje je preuzelo sva postrojenja „Sufida”, postalo njegov pravni naslednik i na koju prelaze sve „Sufidove” koncesije u Dalmaciji.

Glavnica „La Dalmatienne” iznosi 130 miliona fr. franaka podeljenih na 210.000 temeljnih akcija A. i 50.000 prioriternih akcija B. à fr. fr. 500.—; sem toga postoji i 13.000 učešća na dobiti. Majoritet akcija novog društva je preuzelo društvo „Phosphates Tunisiens”. Sem toga učestvuju u osnivanju još i sledeće dve velike firme: Bozel-Maletra-Société anonime i Société des Aciéries de Firminy.

Prema ugovoru sa našom državom preuzelo je novo društvo sve dosadašnje koncesije „Sufida”, t. j. dobila je počevši 1. juna 1929. godine 50godišnje pravo na iskorišćenje reka Krke i Cetine. Dalje je društvo obavezano da proizvodnju električne energije poveća od 110 miliona kilovatsati na 500 miliona, a u toku 8 godina na 900 miliona kvs, ušta ima da investira 450 miliona franaka. Mašine i sirovine ima prvenstveno da tovari na jugoslovenskim lađama, kojima ima da obavlja i izvoz svojih proizvoda; ona mora povećati proizvodnju kalci-

jevog karbida i cijanamida; ima da osnuje fabriku nitritne kiseline sa kapacitetom od 20 tona dnevne proizvodnje, fabriku amonijakovog fosfata i druge metalurgične i elektrotehničke fabrike. 20% svoje proizvodnje ima na tražnju države da proda po ceni od 5% nižoj od prosečne srednje berzanske cene u Parizu, Londonu i Roterdamu. Dalje mora državi da odstupi do 10% od proizvedene električne energije za državna preduzeća ili ona kod kojih država učestvuje sa najmanje 20% i to po ceni od 1.25 zl. santima za kilovatsat; ako se ova energija ima utrošiti za elektrifikaciju železnica ili za državnu fabriku alumina, onda će se cena smanjiti na 1 zl. santim. Srezovima i opštinama Dalmacije ima se ustupiti 5% hidro-električne snage po istim uslovima i cenama kao i državi. Društvo mora zaposliti isključivo domaću radnu snagu, izuzevši više tehničke činovnike i radnike specijaliste, koji mogu biti Francuzi. Ali je utanačeno, da mora pet godina posle otvaranja preduzeća $\frac{2}{3}$ tehničkog personala biti jugoslovenski državljani. Predviđena je i naročita poreza koja je garantovana u minimalnom iznosu: za prvu godinu 150.000 fr. franaka, u drugoj 300.000, od 7. godine pa nadalje iznosi 1 milion, a od 30. godine pa nadalje 4,5 miliona fr. franaka. Svega preduzeće ima za vreme trajanja koncesije (50 godina) da plati najmanje 191.5 miliona franaka (400 miliona dinara) na ime poreza. Država može tri godine pre isteka 30 godine da odustane od ovih primanja, u kome slučaju ima društvo da plaća poreze saobrazno zakonu o neposrednim porezima. Kad istekne ugovor i u slučaju da novo produženje nije predviđeno, država preuzima besplatno sva postrojenja. Društvo je oslobođeno svih carina izuzevši carine na ugalj, motorno i industrijsko ulje i petroleum i njegovih proizvoda. Proizvodnja i potrošnja električne energije je oslobođena svih poreza i taksa, a ostali proizvodi u koliko se oni prodaju u zemlji, podležu 2% porezu na promet.

Poslovna godina traje od 1. jula svake godine, a prva poslovna godina zaključena je na dan 30. juna 1930. godine.

„La Dalmatienne” je prema sopstvenim sretstvima naše najveće akcionarsko industrijsko društvo. Pored glavnice od 130 miliona izdalo je u 1929. godini 50 miliona 6% obligacije, tako da sopstvena sretstva iznose 180 miliona franaka odnosno 400 miliona dinara. Sem toga je na vanrednoj skupštini od 4. juna 1930. godine odlučeno povišenje glavnice na ukupno 156,25 miliona franaka; ova će se transakcija pokazati u bilansu za 1930/31. godinu, kao i operacija izdavanja novog obligacionog zajma od 50 miliona franaka; prema tome sopstvena sretstva prelaze 563,75 miliona dinara.

Odmah posle osnivanja društvo je otpočelo intenzivno da proširuje i modernizira svoja postrojenja: bilo u pogledu povećanja električne energije bilo u pogledu industrijske proizvodnje. Postojeće električne centrale znatno su proširene i osnovane su nove. U godišnjem izveštaju čitamo da će ti radovi

biti završeni 1. oktobra 1931. godine, kad će električna energija iznositi 500 miliona kvs, koje bi društvo prema ugovoru imalo da proizvodi tek 1. oktobra 1932. godine. Uprava društva podvlači da forsirano priprema tehničke pregradove u što boljem iskorišćenju vodnih snaga Krke i Cetinje, da bi što pre mogla postići i predviđen kapacitet od skoro iedne milijarde kilovatsati. Time ono će postati daleko najveće hidro-električni proizvođač na Balkanu, pa čak i jugoistočne Evrope. U našoj državi ono postaje jedan od najvažnijih faktora industrijskog razvića blagodareći ogromnoj a jeftinoj električnoj snazi kojom raspolaže. S obzirom pak, da se samo preduzeće nalazi u prijateljskim rukama i da raspolaže ogromnim finansiskim sredstvima naša država može biti vrlo zadovoljna ugovorom koji je zaključila sa ovim društvom.

Sem predviđene industrijske proizvodnje kalcijum-karbida i cijanamida i ostalih veštačkih đubriva, preduzeće je pristupilo proizvodnji fero-mangana, za šta postoje vrlo povoljni uslovi.

Račun izravnjanja na dan 30. juna 1930. godine. u francuskim francima.

Aktiva	
Nepokretnosti	147,149.063.50
Premije amortizacionog zajma	1,750.000.—
Učešća	1,953.815.—
Provizije i kaucije	4.436.60
Blagajna i novčani zavodi	15,722.127.45
Dužnici	6,024.263.92
Zalihe	20,573.421.59
Amortizacija troškova proizvodnje	284.520.36
Blokirani račun	19,672.125.—
Pasiva	
Glavnica	130,000.000.—
6% Obligationi zajam iz 1929. g.	50,000.000.—
Poverioci i tek. računi	12,681.672.22
Blokirani račun	19,672.125.—
Dobit	779.976.20
Zbir bilansa	213,133.773.42

Račun gubitka i dobitka.

Rashodi	
Opšti troškovi	5,505.459.05
Poreza prema ugovoru	150.000.—
Dobit	779.976.20
Prihodi	
Prihod proizvodnje	5,467.109.62
Kamata, eskont i ažije	830.732.75
Razni prihodi	137.592.88
Zbir prihoda i rashoda	6,435.435.25

Pošto je u 1930. godini završena prva godina rada, to se bilansne pozicije ne mogu upoređivati sa ranijim. One su uprkos tome vrlo interesantne. Tako nalazimo u pasivi: glavnici od 130 miliona, pošto povišenje glavnice za vreme sastava bilansa još nije bilo sprovedeno. Druga pozicija je obligacioni zajam od 6% iz 1929. godine u iznosu od 50 miliona, koji je bio emitovan po kursu od 96 i po od sto. Sa amortizacijom tog zajma otpočeće se 1. jula 1934. godine. Poverioci i razni tekući računi bilansirani su sa 12.68 miliona franaka. Pod pozicijom „Compte d'ordre”, koja ima svoju odgovarajuću protivstavku i u aktivi, nalaze se iznosi do sada upisanih udela nove emisije glavnice; taj se iznos penje na 19.67 miliona franaka.

Čista dobit je iskazana sa 780.000 fr. fr. To je zapravo vrlo malo za jedno industrijsko preduzeće ovako širokih dimenzija, kao što je to „La Dalmatienne”, ali za prvogodišnji rad drukčije uopšte ne može ni biti. Ne bi bilo ni čudnovato, ako bi se iskazao čak i gubitak.

U aktivi bilansa glavna je pozicija nepokretnosti u iznosu od 147.15 miliona franaka, od toga otpada 141 milion na nepokretnosti koje su postojale pre osnivanja društva. Ovi iznosi

dakle predstavljaju cenu po kojoj je novo društvo od „Sufida” prekupilo zemljišta, električne centrale, materijal, patente, zgrade i t. d.; ali su u taj iznos uračunati i troškovi osnivanja. Imobilizacije učinjene u toku 1929/30. godine kao i povećanje centrale u Kraljevcu bilansirane su sa 5,8 miliona franaka. Zapravo je dosta neobično da se sve ove nepokretnosti, mašine i t. d. bilansira u jednoj zbirnoj poziciji; toga je svesna i uprava koja napominje da će u idućem godišnjem izveštaju detaljirati ovu poziciju. Učešća su iskazana sa 1,95 miliona franaka, a predstavljaju skoro isključivo učešće u akcionarskom društvu Električna preduzeća u Splitu, koje opskrbljuje Split sa električnim osvetljenjem. Ovo učešće je proknjiženo po nominalnom iznosu. Zbog toga se napominje da se nalazi u pasivi bilansa među „razni poverioci” iznos od 270 hiljada franaka, koji predstavlja neizdate akcije električnih preduzeća. Od pozicije „blagajna i potraživanja kod novčanih zavoda” a koja dostiže 15,72 miliona franaka, nalazi se svega 78.000 franaka u blagajni društva, dok je 15,64 miliona franaka deponovano na tekućem računu kod banaka. To su delimične rezerve preduzeća, kojima finansira tekuće poslove i podizanje novih postrojenja.

Račun mušterija i raznih dužnika iznosi 6,02 miliona fr., od čega otpada na mušterije 2,5 miliona franaka. Uprava podvlači, da sumnjivih potraživanja nema. Zalihe su iskazane sa 20,57 mil. franaka; u ovu rubriku se ubrajaju sirovine, polu fabrikati kao i sva još neprodana roba, koja se nalazi na lageru. Zbir bilansa iznosi krajem prve poslovne godine 213,13 miliona franaka odnosno 473 miliona dinara.

Bruto dobit prve poslovne godine iznosi 6.43 miliona fr. Od toga otpada na prihode od proizvodnje 5,46 miliona, na prihode od ažije, eskonta i kamata 831 hiljada franaka, a na razne prihode 137 hiljada franaka. Rashodi su bili sledeći: Ukupni upravni troškovi iskazani su sa 5,5 miliona dinara. Na ime poreze našoj je državi plaćeno prema ugovoru 150.000 fr., a 780.000 fr. je kao što znamo postignuta čista dobit.

U upravi se nalaze g. g.: M. Vincent Andre, Pretsednik; Lebert Albert, Manaut Frédéric, Soubotić Nikolas, Tartaglia Ivo, Sté des Acieries et Forges de Firminy, Sté Bozel Malettra, Sté des Phosphates Tunisiens et des Engrais Chimiques.

A u nadzornom odboru g. g.: M. J. Lenique, M. A. de Maud'huy. Glavni direktor je g.: M. H. Breaud.

ЈУГОСЛАВЕНСКО СИМЕНС Д. Д. — ЗАГРЕБ.*)

У порасту укупне билансе Југославенског Сименс д. д. у Загребу настао је извесан застој. Укупна сума билансе износила је:

концем 1927.	Дин. 40.856.000
„ 1928.	„ 46.432.000
„ 1929.	„ 56.413.000
„ 1930.	„ 59.381.000

Како видимо, док је пораст билансе у 1929. години износио 10 милиона динара, прошле године пораст износи само 3 милиона динара. С обзиром на привредне прилике — стагнација у индустријализацији земље, стагнација у увођењу електричног осветљења у појединим општинама, пораст билансе морамо забележити као ванредни доказ агилности Југославенског Сименс д. д. Прошле године, осим спајања електричне централе Загреба са оном Карловца водом високе напетости, већих радова на пољу електрификације није уопште било. А Југославенско Сименс је у првом реду позвано да изводи овакове радове. Тек кад ми у погледу електрификације земље јаче напредујемо, можемо очекивати интензивну делатност подuzeћа типа и калибра Југославенско Сименс.

*) За 1928. годину биланс је анализиран у додатку „Народног Благостања” од 11. јануара 1930. године, број 2., страна 13, а за 1929. годину у броју од 20. децембра 1930. године, број 51., страна 237.

У овој и идућој години по свој прилици ће доћи до извесног застоја у делатности Југославенског Сименса. Не само ради поштрене привредне кризе која делује и на индустрије, и не само ради потребе да се општине кане свих већих инсталација па и у питање уважања и проширења електричне мреже, него у првом реду ради обустава немачких репарација. Ми смо од Немачке повлачили а конто репарација стотине милиона динара разног материјала. Од тога доста и електротехничког. Наше аутоматске телефонске централе набављене су на рачун репарација. Ту су подужећа која стоје иза Југословенског Сименса играла пресудну улогу. Сада све те репарације у нарави престају што ће за прво време ограничити делатност подужећа која у нашој држави представљају концерне који су у првом реду суделовали у репарационим набавкама.

Међутим ако обустава репарација у природи буде трајала дуже времена или ако буду уопште укинуте, држава ће бити приморана да ипак врши извесне набавке и уз наплату протувредности. У том моменту, с обзиром на царину, постоји могућност да поједина подужећа која су у већој мери суделовала код наших набавки пређу на деломичну фабрикацију дотичних артикала у самој земљи. То вреди у првом реду за Југословенски Сименс, који је код нас највећи добављач електротехничких артикала и који у Черномерцу крај Загреба има своје радионице у којима за сада врши монтажу а коју лако може проширити и на фабрикацију. Бар извесних артикала.

Билансе за 4 последње године овако изгледају:

Активa	1927. г.	1928. г.	1929. г.	1930. г.
	у хиљадама динара			
Благајна	167	70	94	85
Менице	1.466	2.331	253	1.149
Ефекти	505	172	341	404
Дужници	26.580	28.023	31.325	32.831
Роба	10.903	13.769	22.239	22.618
Зграде и стројеви	1.360	1.322	1.161	1.171
Инвентар	943	732	873	994
Пасива				
Главница	1.500	1.500	1.500	1.500
Резерва	35	35	35	35
Повериоци	39.268	44.842	54.810	57.762
Добитак	22	45	67	83
Укупна биланса	40.826	46.423	56.413	59.381

Код активе пропорционално највећи пораст бележе менице. Од 250 хиљада концем 1929. године на милион стопедесет хиљада концем 1930. године. Међутим концем 1928. године менице су износиле 2,6 милиона динара. Погоршавање привредних прилика приморало је и Југословенски Сименс да већу пажњу посвети меници у својим пословним трансакцијама.

Дужници су порасли за 1,5 милиона динара. Водећи рачуна и о меницама потраживања су порасла за 2,5 милиона динара. Слабије привредне прилике приморавају, само да се дође до посла, давање већих кредита дотично на дужи рок. За развитак електротехничке индустрије у нашој земљи готово је примарно питање да ли је дотично подужеће у стању да своје радове врши на дужи кредит односно да на кредит даје своју робу. Код лиферација, уколико цене знатно не варирају, одлучује она понуда која у погледу кредитирања даје поволне кондиције. Код нас данас могу радити само она електротехничка подужећа која су у стању да кредитирају своје комитенте.

Залиха робе порасла је само за неколико стотина хиљада динара. Инвестиције које су до сада сваке године исказане са све то мањим износом — већ ради отписа, прошле године бележе пораст од 12 хиљада. Наравно то је незнатан износ да би заслужио већу пажњу. И код инвентара бележимо пораст. Овде већ за преко 100 хиљада динара.

У пасиви показују повериоци пораст за 3 милиона ди-

нара колики је и пораст појединих позиција активе. У биланси за 1930. годину нису изказани поједини повериоци како је то био случај за 1929. годину. Међутим је сигурно да у том погледу нису настале никакве битне промене. То су готово искључиво потраживања лифераната, у првом реду концерна на који се Југославенско Сименс ослања, дотично предузеће чији је он експонент у Југославији. Главна је да међу повериоцима нема новчаних завода. Према томе нема ни издатака на каматима. Кад би од 57 милиона, колико износе повериоци, један знатнији део отпао на потраживања новчаних завода, сав профит отишао би у камате. С обзиром да нема обавезе према банкама главница од 1,5 милиона динара потпуно је довољна, макар збир билансе износио скоро 60 милиона динара. Главна је да су инвестиције покривене властитим средствима. Повишење главнице може уследити тек онда кад се буде приступило фабрикацији у земљи у већем обиму и кад буду потребне веће инвестиције.

Рачун губитка и добитка пружа следећу слику.

Приходи	1927. г.	1928. г.	1929. г.	1930. г.
	у хиљадама динара			
Бруто приходи	10.627	12.069	13.775	15.894
Расходи				
Пословни трошкови	8.816	10.821	12.475	14.292
Порези	1.316	751	811	1.066
Отписи	489	474	466	519

Бруто приходи порасли су за преко 2 милиона динара. За исти износ и пословни трошкови, дотично порези. Чисти добитак износи 83 хиљаде динара или више него ма које друге године. Тај добитак омогућио би дивиденду од 5%. Међутим подужећима типа Југославенски Сименс није до дивиденде, колико до пласирања продуката своје матице, односно концерна.

EDISON-BELL-PENKALA d. d. — ZAGREB.*)

Edison-Bell-Penkala d. d. u Zagrebu nalazi se još u razvitku. Poduzeća za specijalne struke kao što su gramofoni i gramofonske ploče, moraju postojati nekoliko godina dok uzmognu raditi sa uspehom. Potrebne su znatne investicije, potrebna je velika i sistematska reklama. Uspeh redovito dolazi nešto docnije, ali je onda trajan. Izgradnja prodajne organizacije traži duže vremena. Ali onda sve ide kao po nekom stroju.

Konsum gramofona a naročito gramofonskih ploča kod nas je u znatnom porastu. I da nije privredne krize konsum bi bio toliki da bi već sada poduzeća dotične struke radila sa odličnim poslovnim uspehom. Ovakvo se mora mnogo davati na otplatu. A ta je poslovna grana kod nas skopčana sa znatnim rizikom. Koliko je privrednika kod nas stradalo samo radi toga što su preveliku pažnju posvetili poslu na otplatu dotično što nisu proveli strogu selekciju svojih mušterija. Gramofonska poduzeća forsiraju prodaju gramofonskih aparata pa i na otplatu znajući da će time da poraste i потраžnja за pločama. A izgleda da je profit kod ploča, s obzirom da se tu danas već skoro radi o produkciji u masama mnogo veći nego kod aparata. Edison-Bell-Penkala jedino je poduzeće gramofonske struke kod nas koje se bavi u samoj zemlji izradnjom aparata kao i ploča. Kako je u poslednje vreme na gramofonske aparate i gramofonske ploče zavedena osetljiva uvozna carina, to su perspektive za preduzeća koja se bave u prvom redu produkcijom u zemlji, postale mnogo bolje. Carinska zaštita po aparatu iznosi i po nekoliko stotina dinara. A za pojedine ploče prelazi deset dinara. To je znatna diferencija prema poduzećima koja svoje aparate i ploče moraju da povlače sa strane. Uvođenje carine na gramofone ima i tu posledicu da se sada posvećuje veća pažnja domaćem repertoaru i domaćim umetni-

*) Za 1929. godinu bilans je analiziran u dodatku „Narodnog Blagostanja” od 20. decembra 1930., br. 51., str. 237.

cima. Mi već imamo i prvu našu operetu snimljenu na nekoliko gramofonskih ploča. A vremenom će slediti i druga dela. Prednost onog poduzeća koje svoje aparate i svoje ploče izrađuje u zemlji i po tome ne plaća carine tolika je i toliko se oseća, da će vremenom prisiliti i druga poduzeća gramofonske struke koja se u većoj meri interesiraju za naše tržište da u samoj zemlji pristupe fabrikaciji. Onda će međusobna konkurencija ravnih faktora u mnogome doprineti izboru repertoara dotično umetnika koji ga izvađaju kao i samoj tehničkoj izvedbi. Malo koja grana industrijske delatnosti pokazala je u poslednje vreme toliki tehnički napredak kao gramofonska. Međusobna konkurencija velikih koncerna doprineće da ćemo i mi na našem nacionalnom repertoaru osetiti taj tehnički napredak.

Bilansa Edison-Bell-Penkale za 4 poslednje godine ovako izgleda:

Aktiva	1927.	1928.	1929.	1930.
	u hiljadama dinara			
Blagajna	69	193	165	258
Menice	167	1.275	667	—
Roba	2.694	5.052	11.343	12.469
Materijal	835	2.164	3.273	4.050
Mašine	660	1.808	2.784	3.003
Matrice	282	928	2.990	4.286
Inventar	277	379	553	718
Osnivački troškovi	749	562	374	187
Dužnici	3.010	888	9.932	8.381
Pasiva				
Glavnica	150	2.000	2.000	2.000
Poverioci	8.353	9.601	29.759	35.576
Tranzitorne stavke	59	42	43	73
Reeskont	167	685	208	350
Dobitak	16	36	80	—
Ukupna bilansa	8.747	12.366	32.092	38.060

Znatan porast ukupne bilanse koncem 1928. godine na 1929. godinu opaža se i za prošlu godinu iako u manjem tempu. Porast iznaša 6 miliona dinara. Sa ukupnom bilansom od skoro 40 miliona dinara Edison-Bell-Penkala spada u red naših većih industrijskih poduzeća. Mi imamo relativno malen broj poduzeća akcionarskog tipa koji izbacuju ukupnu bilansu od skoro 40 miliona dinara, kao što je to slučaj kod Edison-Bell-Penkala. Finansiranje jednog takvog poduzeća već je jedna ozbiljnija stvar.

Gotovo sve pozicije aktive beleže porast prema bilansi 1929. godine. Mašine su porasle samo za nešto preko 200 hiljada dinara. Matrice, koje služe za izradu ploča za preko milion dinara. Investicije u matrice isplaćuju se sukcesivno već prema kasnijoj fabrikaciji ploča. I materijal beleži porast od skoro milion dinara. Gotova roba naprotiv preko milion dinara. I posle uvođenja carine Edison-Bell-Penkala ostao je kod starih cena kako za gramofone tako i za ploče. Poduzeća koja uvoze aparate i ploče odmah su pristupila povišenju cena, makar imala i znatna skladišta iz doba kad carina nije postojala. Time, što je disparitet između cena Edison-Bell-Penkala i poduzeća koja uvoze aparate i ploče postao veći, izgledi za Edison-Bell-Penkala, za plasiranje svojih produkata mnogo su povoljniji. Edison-Bell-Penkala pristupio je povišenju cene ploča za 4 dinara tek pošto je Savska banovina uvela trošarinu na fabrikaciju gramofonskih ploča.

Dužnici su opali za 1.5 miliona dinara. To je jedna povoljna konstatacija. Makar da se forsira produkcija i plasiranje robe, dužnici su manji. Znači da je inkaso ipak povoljan.

Osnivački troškovi reduciranji su na 187 hiljada dinara. Toliko je iznosio poslednjih godina otpis. Po tome možemo računati da će ta pozicija nestati koncem ove godine.

U pasivi porasli su jedino poverioci. Od 29.8 miliona na 35.6 miliona dinara. Svi porasti na aktivnoj strani bilanse bili su izvršeni tuđim sredstvima. Nerazmer između vlastitih i poverenih sredstava, između investicija i vlastitog kapitala dosta

je nepovoljan. Biće potrebno, da se prvom zgodnom prilikom pristupi znatnom povišenju glavnice i time uspostaviti bolji odnos između jednih i drugih pozicija. Ukoliko naravno sva potrebna sredstva ne stavlja na raspoloženje engleska centrala.

Poslovni uspeh za prošlu godinu iznosio je tek par stotina dinara. Na veće poslovne uspehe trebaće čekati dok se poslovna i tehnička organizacija potpuno dovrši i dok izmenjene privredne prilike ne budu u znatnoj meri doprinele porastu konsuma aparata kao i ploča.

KRUSEVAČKA OKRUŽNA BANKA — KRUSEVAC

Krusevačka okružna banka osnovana je 1912. godine sa glavnicom od 500.000 dinara. Brzo posle rata povišena je na milion dinara a u julu 1922. godine na dva miliona, koliko i danas iznosi. Glavnica je podeljena na 20.000 akcija à 100 dinara nominalne.

Naše provincijske banke kao i one naših većih varoši u sve težoj meri osećaju privrednu depresiju. Ni Krusevac ni njegova okolina nisu pošteđena. Seljak kao i zanatlija pate od nje i to u još težoj meri no industrija ili varoško stanovništvo. Kod ovih poslednjih su prihodi ostali manje više nepromenjeni dok su prihodi naših seljaka poslednjih godina stalno u opadanju. Kupovna snaga našeg poljoprivrednika neprekidno se smanjuje. Konjunktura je u zastoju a isto tako i privatno privredna inicijativa. Potpuno razumljivo je da taj zastoj osećaju pre svega i banke, u prvom redu provincijske. One su tako reći na izvoru, na mrtvoj straži. Prelistavajući godišnji izveštaj Krusevačke okružne banke za poslednje dve godine našli smo tipičnu analizu pogoršanja privredne situacije. Za rad u 1929. godini banka napominje da je kao posledica ekonomske krize bilo obavljeno relativno malo novih poslova, ali da su se održali stari. U 1930. godini kaže se da se je ekonomska kriza još jače osećala no ranije zbog čega je i tražnja za kreditom znatno bila reducirana. U koliko se u prošloj godini jače osećao priliv gotovine, objašnjava banka malim brojem poslova, usled opšte privredne stagnacije a drugo, što je privrednik zahvaljujući malo rodnijoj prošloj godini u okolini Krusevca novčano nešto bolje prošao i odužio deo svojih dugovanja. U tome pogledu skoro bismo mogli reći, da je Krusevac jedan interesantan izuzetak.

Krusevačka okružna banka deli sudbinu svih srbijanskih banaka osnovanih kratko pred Turski rat. Skoro čitavih 10 godina ona svoje poslovanje nije mogla normalno da razgrana. A to je bilo za njezin razvoj od velike štete. Tek nekako u 1922. godini možemo da govorimo o normalizaciji bankarskih poslova; drugim rečima to znači, da je Krusevačka okružna banka postojala već 10 godina a da nije mogla normalno da radi.

Ali se u posleratnim godinama, a naročito poslednjih pet godina volumen njezinih poslova brzo proširuje. Uprkos relativno male glavnice od 2 miliona dinara postaje ona u vrlo kratko vreme jedna od naših važnijih provincijskih novčanih ustanova. To nam pokazuje već i zbir njezine bilanse: krajem 1927. godine iznosio je svega nešto preko 20 miliona dinara a krajem 1930. godine veći je za preko polovinu, za 11 miliona dinara, a iznosi svega 31 milion. To ukazuje na vrlo lep i snažan polet.

Da bimo ovaj polet i u ciframa dokazali, sastavili smo u sledećoj tablici upoređenje glavnih bilansnih pozicija za poslednje četiri godine; dobijamo sledeću sliku:

Račun izravnjanja.

Aktiva	1927.	1928.	1929.	1930.
	u hiljadama dinara			
Blagajna	373	1.274	942	414
Menice	10.067	11.335	10.976	9.021
Tekući računi	2.222	2.287	5.273	7.630
Zajmovi na zaloz, hart, od vred.	485	681	636	510
Vrednost rezervnog fonda	51	51	88	88
Hartije od vrednosti	537	543	543	1.030

Nepokretnosti	300	290	265	633
Nameštaj	60	68	60	60
Kaucije, ostave i t. d.	6.321	10.345	12.550	11.584
Pasiva				
Glavnica	2.000	2.000	2.000	2.000
Fondovi	1.710	1.897	2.090	2.186
Ulozi na štednju	9.011	11.859	12.624	14.768
Tekući računi	—	—	33	27
Poštanska štedionica	454	385	—	—
Državna hipotekarna banka	39	32	—	—
Dobit za podelu	200	200	300	200
Zbir aktive i pasive	20.418	26.874	31.335	30.972

Račun gubitka i dobitka.

Prihodi				
Kamati i provizije	931	932	931	1.049
Porezi i prirezi	597	236	246	289
Troškovi	277	788	558	498
Otpisi	12	33	39	40
Dotacije	32	185	190	88
Dobit	215	309	423	274
Prihodi				
Kamate i provizije	1.929	2.218	2.278	2.073
Drugi prihodi	134	265	109	166
Zbir rashoda i prihoda	2.064	2.484	2.388	2.240
Dividenda	10%	10%	15%	10%

Kao što rekосmo glavnica iznosi sada 2 miliona dinara. Međutim banka ima vrlo snažne rezerve, koje krajem 1930. iznose skoro 2,1 milion dinara. Znači, da su rezerve za 105% veće od glavnice. Krajem 1927. godine, dakle pre tri godine, iznosili su fondovi još 1.65 miliona — znači, da su za poslednje tri godine porasli za 450 hiljada dinara. Od tih fondova otpada na redovni rezervni fond 827 hiljada, na fond za podizanje bančine zgrade 670 hiljada, za povećanje društvene glavnice 500 hiljada, a na fond za sumnjiva potraživanja i kursnu razliku 90 hiljada dinara, ukupno dakle 2,087.700 dinara. Penzioni fond bančnih činovnika izkazan je sa 98.000 dinara. Prema tome iznose sopstvena sretstva bančina ukupno 4.18 miliona dinara.

Glavni izvor tuđih sretstava su ulozi na štednju. Krajem 1930. godine dostigli su rekordnu visinu od 14,77 miliona dinara. Krajem 1927. godine iznose 9,8 miliona; ovo nam upoređenje pokazuje, da su ulozi porasli za poslednje tri godine za skoro pet miliona dinara odnosno za jednu trećinu. To je za banku vrlo povoljna pojava, jer dokazuje, koliko poverenja uživa. Ulozi su porasli uprkos privredne depresije; to ne mogu biti iznosi formirani isključivo putem pojačane štednje. Smatramo da se razlog tog priliva ima pripisati tome, da je došlo do podizanja uloga kod drugih banaka, i da su se plasirali u Kruševačkoj okružnoj banci.

Drugi izvor tuđih sretstava su tekući računi. Oni su poslednje dve godine upravo minimalni. U koliko su u 1927. i 1928. godini bili veći, to je došlo zbog toga, što je u tim godinama Kruševačka okružna banka bila povukla kredite kod Državne hipotekarne banke i Poštanske štedionice u Beogradu, kojih poslednje dve godine više nema. Ukupni obrtni kapital Kruševačke okružne banke iznosi krajem 1930. godine 20 miliona dinara.

Podeljen je na sledeći način: Na menične kredite dato je krajem 1930. godine 9.02 miliona. Ovaj je iznos najmanji za poslednje četiri godine, znači, da banka ove poslove rigorozno smanjuje; prema 1927. godini manji su za 1 milion dinara a prema 1928. godini manji je za 2,3 miliona dinara. Zajmovi po tekućim računima poslednje dve godine znatno su porasli. Dok su u 1927. i 1928. godini ostali skoro nepromenjeni sa 2,2 miliona, u 1929. godini porasli su na 5,3 miliona a u 1930. godini na 7,6 miliona dinara. Kod zajmova na zaloge hartija od vrednosti nema naročitih varijacija. Krajem 1930. godine smanjene su prema 1928. i 1929., a iznose 510 hiljada dinara. Ti su zajmovi dati pre svega na državne hartije od vrednosti a naročito na 2,5% rentu Ratne štete. Simptomatičan je porast sopstvenih

hartija od vrednosti; one su do 1930. godine skoro nepromenjeno iskazane sa 543 hiljade dinara. U 1930. godini njihov je iznos dupliran i zajedno sa hartijama od vrednosti, koje predstavljaju vrednost bančnih fondova, dostižu 1,1 milion dinara. I u nepokretnosti je 1930. godine Kruševačka okružna banka plasirala veći iznos no ranije, dok je iskazana vrednost bančnih nepokretnosti do kraja 1929. godine varirala oko 300 hiljada ona je u 1930. godini povećana na 633 hiljade dinara, kupovinom novih objekata.

Ako bacimo pogled na račun gubitka i dobitka, onda vidimo da je u poslednjoj godini uprkos povećanom volumenu poslova bruto dobit manja od onih poslednjih dve godina. Uprava bančina objašnjava tu činjenicu time da je tražnja za kreditima bila manja i da su državne i samoupravne dažbine, poreze i kuluci nesrazmerno veliki, zbog čega su jako uticali na čistu zaradu. Podbacili su i prihodi od kamata kao i oni od provizija. Ukupno, oni su prema prošloj godini za preko 200 hiljada dinara manji, dok su razni prihodi manji no u 1927. i 1928. godini, ali ipak veći od onih u 1930. godini. U rashodima bančinim vidimo da su kamate koje su sve do 1927. godine bile nepromenjene sa 930. hiljada dinara u ovoj godini prešle 1,05 miliona. Poreza je međutim veća od ranijih godina. Naročito vredni podvući da su troškovi bančini znatno smanjeni. Oni se poslednjih godina neprekidno reduciraju; prema 1928. godini manji su za skoro 300 hiljada dinara a prema prošloj godini za 60 hiljada dinara. Oni iznose nešto manje od 500 hiljada a to kod zbira bilansa u visini od 31 miliona zbilja nije mnogo. Dotacije su ove godine za nešto preko polovinu manje od prošlogodišnjih, a iznose 90 hiljada dinara. Kao saldo svih tih pozicija rezultira čista dobit od 274 hiljade dinara; od toga otpada 74 hiljade kao tantijema bančinim časnicima a 200 hiljada подељено je akcionarima na ime 10% dividende.

Dividendna politika Kruševačke okružne banke vrlo je interesantna: 1927. i 1928. godine plaćena je dividenda od 10%. U 1929. godini kad su mahom sve banke dividendu snizile, ona pak ju je povećala na 15%, što je u našem novčarstvu vrlo redak slučaj. U 1930. godini dividenda iznosi opet 10%.

U upravi se nalaze g. g.: Pretsednik: Dim M. Protić; potpretседnik: Milivoj M. Miljković; članovi: Ljubisav Mišić, Mirko V. Kovačević, Dragić Mičić, Bogdan Cvetković, Jovan P. Tica; a u Nadzornom odboru: pretседnik: Obren A. Babić, Milovan Moravac, Dušan Milošević.

СТАВБЕНА ДРУЖБА Д. Д. — ЉУБЉАНА.*)

У саставу билансе Ставбене дружбе д. д. у Љубљани за 1930. годину, дошло је до битне промене. И то на боље. Дужници и повериоци исказани су сваки засебно а не као раније у једној цифри као „салдо конто-корента“. Тиме се добива сасвим друга слика о стању и развоју подuzeћа. С обзиром на прилике које преживљујемо, апсолутно је потребно, да се тачно зна колико износе дужници а колико повериоци појединог подuzeћа. Унашањем у билансу само салда између потраживања и дуговања добија се веома често сасвим погрешна слика. Није свеједно да ли једно подuzeће изказује дужнике са 30 милиона динара а повериоце са 40 или ако изказује салдо са 10 милиона динара. Јер салдо од 10 милиона добивамо и ако дужници износе само 10 милиона а повериоци 20 милиона. За просуђивање једне билансе апсолутно је потребно, да се тачно зна колико износе дужници. Дужнике морамо најме увек третирати са извесном резервом, пошто се никада не зна колико је од њих постало дубиозно. Управо с обзиром на ризико који је скопчан са дужницима, апсолутно је потребно да се зна њихов тачин износ. А исто тако апсолутно је потребно да се за просуђивање просперитета подuzeћа тачно знају властита

*) За 1929. год. биланс је анализиран у додатку „Народног Благостања“ у бр. 44 од 1. новембра 1930. год., стр. 193.

и поверена средства. А то је све могуће једино ако се тачно види колико износе повериоци а колико дужници.

Гледе пословања у прошлој години стоји у извештају да је оделење градње, ма да је грађевинска делатност била интензивна, слабије пословало. Као узрок се наводи, да је оштра конкуренција тражила, да се поступа ванредно опрезно а друго да је селидба подuzeћа у нове просторије у индустријском подручју Љубљане ометала интензивнији рад на другим пољима.

Напротив боље су радили циглана, каменолом као и творница креча. Пилана напротив ради селидбе добар део године није била у погону. Трговина у грађевном материјалу развијала се је доста повољно. У новим просторијама смештено је грађевно и тесарско оделење и складиште као и електрична пилана.

Ставбена дружба налазила се је у концерну Кредитаншталта дотично његове афилијације, Кредитног завода. Национализацијом Кредитног завода извршена је и национализација Ставбене дружбе.

Наравно, пошто је биланса темељно прочишћена, биланса за 4 последње године овако изгледа:

Активa	1927. г.	1928. г.	1929. г.	1930. г.
	у хиљадама динара			
Некретнине	2.558	2.074	1.231	2.537
Ивентар	7.511	6.981	6.878	6.998
Недовршене градње	34.988	41.271	41.122	37.765
Залихе	4.212	1.438	852	885
Благајна	159	75	159	155
Менице	1.206	—	—	—
Дужници	—	—	—	27.116
Ефекти	2.081	159	625	754
Губитак	362	372	362	293
Пасивa				
Дионичка главница	1.500	1.500	1.500	1.500
Резерве	1.006	1.006	1.006	1.006
Менице	3.250	3.000	2.500	—
Салдо конто-корента	47.335	46.867	46.225	74.800
Укупна биланса	53.092	52.374	51.232	76.507

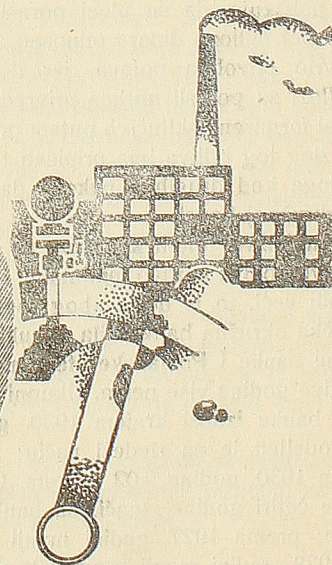
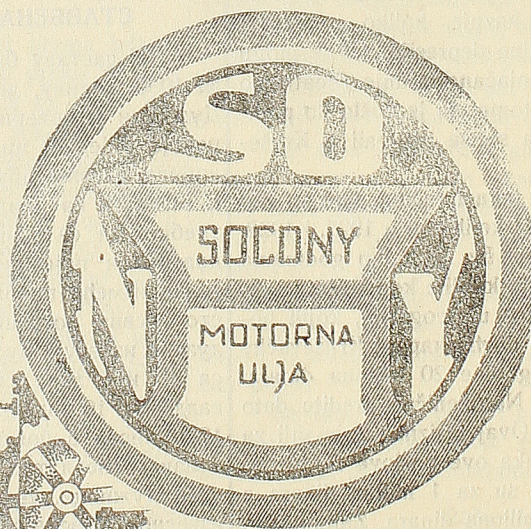
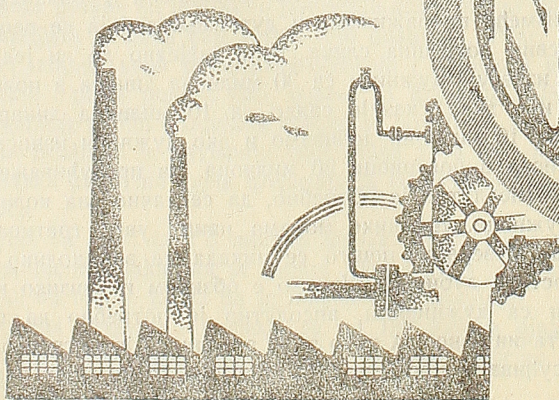
Пораст билансе од 51 милиона концем 1929. године на 76.5 милиона концем 1930. г. привидан је. То је у вези са променом у начину билансирања. Чим су дужници и повериоци посебно исказани а не пер салдо, расте биланса за износ за који се дужници и повериоци компензирају.

Непокретности су порасле за 1.3 милиона на дво-струко. То је у вези са пресељењем у нове просторије и извођењем одговарајућих нових инвестиција. Недовршене радње су пале за 3.5 милиона динара. То је у вези са смањеним радовима код градња као што је и наглашено у извештају.

Дужници су исказани са 27 милиона. Упоређење са ранијим годинама не може се вршити, јер је начин билансирања други. Што на недовршеним радњама што на дужницима подuzeће потражује око 65 милиона динара. То је свакако превише за подuzeће које располаже са главницом од само 1.5 милион динара и укупним властитим сретствима од свега 2.5 милиона. Ако код позиције „недовршене радње“ дотично „дужници“ отпадне и 5% потраживање, то износи више него властита средства. А у данашње време колика би подuzeћа била срећна кад би од својих потраживања могла инкасирати 95%. Уз отпис од 5% сва подuzeћа редисконтирала би сва своја потраживања. Можда и заједно са новчаним заводима. Повериоци износе 74 милиона динара. Разлика између властитих и туђих средстава толики је да одмах пада у очи. С обзиром на велика потраживања а мала властита средства, питање је колико су ликвидна и сигурна и потраживања новчаног завода који подuzeће финансира, пошто могу код овакових подuzeћа настати губитци који могу ићи и на десетке милиона динара. Те губитке мора сносити наравно новчани завод. Али у овоме случају не смемо пуштити из вида, да је Ставбена дружба врло уско повезана са Кредитним заводом, што има за последицу да јој ова веза омогућава да улази у радове а по томе и ангажмане који прелазе капацитет дотично њихову финансијску базу.

Прошле године получен је чисти добитак од 68 хиљада динара. Тај је употребљен за отпис једног дела губитка из ранијих година. Получени чисти добитак након неколико година које су свршиле губитком, даје право на оптимистичка очекивања за будући развој.

SOCONY
MOTORNA ULJA
sastavni dio
svakog stroja

Standard Oil Company
of Jugoslavia

Beograd
Akademija nauka
Telefon 859, 2198, 1473

Zagreb
Kumičićeva 5
4651, 4652, 4518